

KVINDE LIV

KVINDELIV

i Skanderborg-området

Den rige kvinde

1-175 e.Kr.

"Kunne en høvding være en kvinde?"

Den rige kvinde fra Katrinesminde

af Merethe Schifter Bagge

Vi kender ikke hendes navn eller ansigt, men alligevel kan vi føle os stærkt forbundne til en nu for længst afdød kvinde. Denne særlige kvinde blev gravlagt mellem Ry og Gl. Rye i jernalderen i det 2. århundrede efter Kristi fødsel.

Hvordan kan vi så vide, at hun var en særlig kvinde? Omstændighederne omkring hendes gravlæggelse gør, at vi kan komme tættere på hende som menneske, og det er måske i virkeligheden noget af det, vi søger allermost, når vi studerer fortiden – personer, som man kan spejle sig i.

Udgravning ved gården Katrinesminde

I 2009 foretog Skanderborg Museum en udgravning af en gravplads ved gården Katrinesminde på Rodelundvej mellem Ry og Gl. Rye. Lokaliteten rummede 11 grave fra den ældre romerske jernalder (1-175 e.Kr.). Gravpladsen lå på en flad mark, og gravene havde været udsat for plovens tand i mange år. År for år havde ploven gnavet sig længere ned i gravene, og flere var således stærkt beskadiget. Særligt de knapt så dybe grave havde lidt skade. Heldigvis var der ind imellem også dybere jordfæstegrave, som stadig stod helt intakte tilbage. En af disse grave rummede en rig og ganske særlig kvinde.

Den rige kvindegrov

Graven var i omfang 2,6 x 1,9 meter og fremstod som en rektangulær nedgravning i undergrunden. Den oprindelige dybde på graven har været omkring 0,7 meter. I nedgravningen blev der fundet en stenramme, som var bygget op af store og små marksten, to aflagte mortersten og en kværnsten. Stenrammen har fungeret som støtte for en trækiste, som blev bygget på stedet forud for gravlæggelsen. Selve trækisten har ikke været større end 1 x 1,9 meter.

Graven er en såkaldt skeletgrav til trods for, at der ikke er bevaret det mindste spor af skelettet. Når man kalder det en skeletgrav, er det egentlig blot udtryk for, at den afdøde har været gravlagt i hel tilstand, og altså ikke først blev brændt på bålet. I den ældre romerske jernalder anvendte man nemlig begge gravskikke, modsat den forudgående periode, kaldet førromersk jernalder, hvor man udelukkende brændte de døde. På gravpladsen Katrinesminde var undergrunden næsten rent sand, hvilket giver meget dårlige

*Udgravning af den rige
kvindegrav på Katrinesminde.
Set fra sydvest. Foto: Ejvind
Hertz, Museum Skanderborg.*

bevaringsmuligheder for organiske levn såsom knogler, skind, klæde og træ.

Ud fra særligt godt bevarede skeletgrave ved man, at den afdøde altid lå med hovedet mod vest og på siden med ryggen mod den nordlige langside. Desuden var benene ofte trukket op og armene let bøjede. Stillingen er den måde, de fleste mennesker sover på i dag og sikkert også dengang. Man kan derfor forestille sig, at man ville gravlægge afdøde som i en evig søvn.

Selvom kvindens skelet ikke er bevaret, kan vi ud fra placeringen af de genstande, der lå i graven, slutte, at hun har ligget som ovennævnt beskrevet – som var hun faldet i søvn.

Gravgaver

Kvindegraven var udstyret med en fuld ”bordopdækning” bestående af to vaser, en hankekop, et fodbæger, et fad, tre skåle og et hankekar. Senere, eller måske ved gravens tildækning, har man ofret endnu et kar ved fodenden af hendes grav. De syv af karrene

Klyngen af syv lerkar, som var stillet op i det nordøstlige hjørne af graven. Det syvende lerkar, et fodbæger, er svært at se, fordi den er stillet ned i vasens munding. Foto: Ejvind Hertz, Museum Skanderborg.

stod stablet op i gravens sydvestlige hjørne ud for kvindens overkrop, mens fadet og hankekoppen var placeret længst mod øst, altså i forlængelse af fødderne.

De fleste af karrene er meget fint mønstrede og mørkbrændte.

De skiller sig ud fra den keramik, der normalt findes på områdets bopladser, og som er mere groft udført og kun sjældent mønstret. Dog består en lille procentdel af bopladsfundene af pæne mønstrede kar, som må stamme fra det fine service, der kun blev anvendt ved særlige lejligheder. Det kan meget vel tænkes, at keramikken i graven har været kvindens egen, men det kan også være produceret som gravgaver. Meget få af karrene bærer præg af slid, hvilket understøtter idéen om en særlig gravkeramik-produktion.

En enægget jernkniv blev fundet ud for hendes fødder. Den har formodentlig ligget ved en tilberedt steg serveret på et træfad.

Lignende fundsituationer kendes fra grave med bevaret organisk materiale.

I flere af oldtidens perioder afspejler gravgaver en tro på, at man lever videre efter døden. I kvindegraven har der været mad og drikke til rejsen, så man kunne klare sig det første stykke tid. Det senere ofrede lerkar, har sandsynligvis også rummet en form for mad eller drikke. Det er ikke ualmindeligt for denne tidsperiode at have et komplet sæt bordservice med på rejsen, og særligt ikke i Østjylland,

som er kendt for disse såkaldte ”lerkargrave”. På Katrinesminde er der i de 11 jordfæstegrave i alt fundet 47 kar, hvilket gør den rige kvindegrav til noget særligt med sine 10 kar. I andre grave med bedre bevaringsforhold har man kunnet spore levn fra organiske beholdere som træskåle, barkkurve og læderbeholdere. På grund af de dårlige bevaringsforhold for organisk materiale på Katrinesminde kan vi kun gætte på, om der har været sådanne beholdere, men sandsynligheden er stor.

Det personlige udstyr

At kvinden var af fornem æt ses dog tydeligst på hendes personlige ejendele, som hun fik med sig i graven. Til samling af dragtdele på overkroppen havde hun tre fibulaer lavet af bronze. En fibula er forhistoriens svar på sikkerhedsnålen. De to af fibulaerne er, lidt atypisk, ikke ens, mens den tredje er i så dårlig forfatning, at formen kun ganske svagt kan ses på et røntgenfoto.

Ud over de tre bronze-fibulaer har tøjet også været holdt sammen med en hægte og malle. Malleen er lavet af sølv, hvorimod hæften har været lavet af organisk materiale og således forsvundet. Ved malleen lå der to glasperler, som formodentlig har været syet på tøjet.

Ved den ene fibula blev de stærkt nedbrudte rester af en sølvfinger-ring fundet. Kvinden må således have haft sin ene hånd trukket op omkring brystpartiet, hvor fibulaerne traditionelt er placeret for at holde sammen på kjolen. Der sidder ofte en fibula ved hver skulder og gerne én foran på kjolen. Hægte og malle kan have holdt en form for kappe eller sjal sammen.

Ved halspartiet lå der 15-16 perler, som tilsammen har dannet en meget fin perlekæde. Perlerne er af glas, og der er tre forskellige typer. Med lidt afstand blev der fundet to blå dobbeltkoniske glasperler, som måske har dannet afslutningerne på perlekæden. Desuden lå der to små hvide glasperler. Øvrige perler er såkaldte guldfolieperler. Guldfolieperler er dobbeltlagsperler, hvor der mellem to lag af gennemsigtigt glas er placeret guldfolie. Perlerne er lavet på en stang, derefter afsnøret og klippet i aflange eller runde perler. På mange af perlerne kan man se resterne fra afklipningen. Perlerne findes enkeltvis, men også som to- og treleddede perler. Tæller man perlerne pr. afsnøring er vi oppe på hele 17-20 guldfolieperler, hvilket fortæller lidt mere om, hvor fyldig perlekæden var. Glasperler forekommer kun meget sjældent i gravfund fra Skanderborg Kommune. Før denne gravplads kom frem i lyset, var der kun

oplysninger om fund af i alt 3-8 glasperler fordelt på tre fundsteder i Skanderborg Kommune. På Katrinesminde blev der fundet 57 glasperler! Meget interessant, da alle glasperler på dette tidspunkt er importerede og dermed viser, at den bærende person har haft en vis status.

Bevæger vi os ned mod midten af graven, finder vi et flot bælteudstyr bestående af et læderbælte med jernspænde og bronzeplade. I bronzepladen og bæltet er der monteret sølvnitte. I den modsatte ende af bæltet ses to flot udformede remendedupper, som er lavet af bronze. Remendedupperne har prydet den løse ende af bæltet og har således dannet en fornem afslutning, som hang yndefuldt ned fra bæltet.

Ved bæltepartiet blev der fundet nogle lidt særegne genstande, som må have befundet sig i en lille skindpose hængende fra bæltet. Samlet lå der nemlig en stor tenvægt af rav, dele af et skaldyr-muligvis en østers, en lille ravklump, et lille jernfragment samt to små glatte sten.

Den smukke perlekæde med guldfolieperler samt to dobbeltkoniske blå glasperler. Til kæden hørte endvidere to små runde hvide glasperler, men grundet deres dårlige stand er de ikke med på fotoet. Foto: Brian Poulsen for Museum Skanderborg.

Her ses et fragment af en af de to remendedupper lavet af bronze. Dette er den nederste del af den smukt profilerede remendedup, som har hængt ned fra bæltet. I deres helhed har remendedupperne været omkring 11 cm lange. Foto: Brian Poulsen for Museum Skanderborg

Tøjet

I heldige tilfælde kan man, til trods for dårlige bevaringsforhold for organisk materiale, alligevel finde spor efter klædedragten. I grave med metal, sker der ofte det, at metallet konserverer det organiske materiale, som er tæt på metalgenstanden.

På den ene fibula og på remendeduppen er der således fundet tekstilrester fra kvindens klædning. Ved fibulaen ses S-spundne og Z-spundne tråde, som stammer fra vævet klæde. På remendeduppen ses rester af pels eller hår samt tekstilafttryk af nålebinding med tre masker. Igen spor efter en vævet dragt, men også efter påklædning lavet af pels eller skind. I dette tilfælde kan man dog ikke udelukke, at det har været et skindtæppe, som har været lagt hen over hende.

En særlig og moderigtig kvinde

Således ser de faktuelle oplysninger ud, og så kan man begynde at spekulere. For der er jo stadig mange uopklarede spørgsmål omkring denne kvinde.

Kvinden er højst usædvanlig. Bælteudstyret er topmoderne for den ældre romerske jernalder. Men det er ikke det, der er det mest usædvanlige. Det usædvanlige er, at denne type bælteudstyr normalt ikke er noget, man finder i kvindegrave! Den fine glasperlekæde, de tre fibulaer og tenvægten af rav indikerer dog, at der må være tale om en kvinde. Og en helt speciel én af slagsen!

Tenvægte findes ind imellem i kvindegrave fra denne tid, men oftest er de lavet af ler. Kun i rige kvindegrave ser man tenvægte af rav. I dette tilfælde lå tenvægten sammen med nogle andre lidt underlige genstande, nemlig to glatte små sten, skallen fra en østers og en lille klump rav. Formodentlig lå genstandene samlet i en lille skindpose, som hang i bæltet. Hvorfor har netop de genstande været vigtige at have på sig? Man kan måske nok forstå, at det var rart at have tenvægten med sig. Ravstykket må også have udgjort en værdi i sig selv. Men de øvrige genstande? Havde de magiske egenskaber?

Småsten ses nogle gange i kvindegrave, men aldrig i mandsgrave. Arkæologerne gætter på, at de har været anvendt som spillebrikker, erstatning for mad eller frugtbarhedssymboler, men der findes altså ingen entydig forklaring. Hvis det var en østers, som kvinden havde i sin skindpose, kan det have været en souvenir fra en rejse, hun havde foretaget, eller måske en gave fra en rejsende. Men den

Den fint forarbejdede tenvægt lå sammen med nogle små runde sten, en lille ravklump og en østersskal, i en pose, som hang i bæltet. Tenvægten er lavet af rav og vejer 21g. Foto: Brian Poulsen for Museum Skanderborg

kan også have symboliseret noget, vi i dag ikke kender betydningen af.

At kvinden må have tilhørt eliten i samfundet, hersker der ingen tvivl om. De mange glasperler, rav-tenvægten og det topmoderne bælteudstyr af bronze, sølv og jern er et synligt bevis herpå. Tenvægten og bælteudstyret er hjemlig produktion, mens glasperlerne derimod er importerede. Fascinerende at tænke på, hvordan perlerne er fragtet mange hundrede kilometer, før de endte omkring halsen på kvinden fra Katrinesminde.

Teknikken med tildannelse af guldfolieperler formodes at stamme fra Ægypten omkring det 3. århundrede f.Kr. Derfra har teknikken spredt sig til Grækenland og Syrien. Om perlerne fra Katrinesminde stammer herfra eller nogle af de perleværksteder, som senere dukker op i Norditalien og langs Rhinen, ja, det er svært at afgøre uden kemiske analyser. Men én ting er sikkert: Perlerne er ikke hjemligt produceret, og de har været et sjældent syn her i landet i ældre romersk jernalder.

Kvinden har dermed skilt sig væsentligt ud med sine glimtende perler og sit særegne bælteudstyr. Hun har haft en høj rang i et hierarkisk opbygget samfund, hvor klasseforskelle bliver mere og mere udtalt op gennem romersk jernalder. Der har været stor forskel på rig og fattig.

På baggrund af et stort antal undersøgte grave fra romersk jernalder kan man se, at både mænd og kvinder kan være særdeles rigt gravlagt. Der er med andre ord ikke kønsforskel på rigdom i gravene. Man kan derfor tænke den tanke, at kvinder måske har kunnet opnå ligeså meget magt som en mand. Kunne en høvding være en kvinde? Kan bælteudstyret måske være et udtryk for dette? Hun har næppe arvet det fra sine ældre slægtninge, da udstyret er højeste mode. Det kunne måske være overleveret fra en afdød ægtemand? Man må regne med et samfund med mange krigsenker, og det er vel muligt, at konen dermed overtog mandens plads som høvding. Der blev ikke fundet en mandsgrav i direkte tilknytning til kvinden, som det ellers ses andre steder på gravpladsen. Måske er han død på slagmarken langt væk fra hjemmet og er derfor ikke blevet fragtet hjem til Katrinesminde. Det er blot ét af de scenarier, som kan have udspillet sig dengang for 1900 år siden.

Tilbage står vi med en kvinde. Vi kender ikke hendes alder, men ud fra gravens størrelse og indhold, må vi betragte hende som voksen. Hun var rig, moderigtig og en del af eliten. Hun medbragte sig nogle særlige genstande, som hang i en form for taske ned fra bæltet. Gjorde det hende til noget særligt? Havde hun evner eller magt ud over det sædvanlige? Der er mange uløste gåder omkring kvinden fra Katrinesminde. Høvding, enke, sandsigerske, hvem ved?

Litteratur

Christensen, Merethe Schifter; *Beretning for SBM1116 Katrinesminde I* (upubliceret), 2009.

Madsen, Orla; *Sociale strukturer i ældre romersk jernalder – belyst ved et primært gravmateriale fra Skanderborg og Århus amter*. Upubliceret Konferensspeciale 1984.

Norling-Christensen, Hans; *Katalog over Ældre romersk jernalders grave i Århus Amt*. Kgl. Nordiske Oldskriftselskab, København, 1954.

Olldag, Inge Elisabeth; *Glasperler i danske fund fra romersk jernalder*. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1992. København 1994.